

Sygn. akt I CSK 428/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 kwietnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów przeciwko Polskiej Telefonii Cyfrowej S.A. w W. - poprzednio Polskiej Telefonii Cyfrowej Spółce z o.o. w W.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 kwietnia 2012 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 14 lutego 2011 r., ,

oddala skargę kasacyjną, zasądza od pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 120 zł (sto dwadzieścia) tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 14 lutego 2011 r. Sąd Apelacyjny zmienił w części wyrok Sądu Okręgowego - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, uwzględniając w tym zakresie apelację powoda prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów i jednocześnie oddalił apelację pozwanej Polskiej Telewizji Cyfrowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W., w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone.

W skardze kasacyjnej pozwana zarzuciła naruszenie:

- 1) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 384¹ k.c., art. 385² k.c., art. 361 k.c. w zw. z art. 471 k.c., art. 56 ust. 5 oraz art. 61 ust. 1, 3, 5 ustawy z 16.07.2004 r. Prawo telekomunikacyjne a także art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r., przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy zastrzegające na rzecz pozwanej prawo dochodzenia odsetek oraz jednorazowych opłat zgodnie ze stawkami określonymi w cenniku;
- 2) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385² k.c., art. 488 § 2 k.c. i art. 490 § 1 k.c. oraz art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy zastrzegające na rzecz pozwanej prawo zawieszenia części bądź wszelkich usług świadczonych przez pozwaną w razie opóźnienia abonenta z zapłatą należnych kwot;
- 3) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385² k.c. oraz art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy zastrzegające na rzecz pozwanej prawo rozwiązania umowy ze skutkiem natychmiastowym w razie naruszenia przez abonenta postanowień umowy bądź umów;
- 4) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385² k.c. oraz art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy zastrzegające na rzecz pozwanej opłatę w związku z pisemną informacją o zaległych należnościach oraz opłatę za zawieszenie usług;

- 5) art 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385² k.c. oraz art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG i art. 57 ust. 5 i 7 ustawy z 16.07.2004 r. Prawo telekomunikacyjne przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy zastrzegające na rzecz pozwanej opłatę w związku z usunięciem blokady;
- 6) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385² k.c., art. 385³ pkt 19 k.c. oraz art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG i art. 63 ust. 1, 2 i 3 oraz art. 189 ust. 2 pkt 1a i ust. 2 pkt 3b ustawy z 16.07.2004 r. Prawo telekomunikacyjne przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy stwierdzające, że operator świadczy usługi w zakresie istniejących możliwości technicznych, zaś mapa zasięgu sieci ma charakter orientacyjny;
- 7) art. 236 k.p.c. w zw. z art. 354 k.p.c. i art. 382 k.p.c., a także art. 227 k.p.c.

W konkluzji skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie trzeba zauważyć, że postępowanie w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone zostało wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz. U. Nr 22, poz. 271). Celem instytucji kontroli wzorców umownych jest zapewnienie prawidłowego funkcjonowania mechanizmu podejmowania decyzji przez słabszą stronę umowy (uczestnika obrotu). Cel ten realizowany jest poprzez incydentalną i abstrakcyjną kontrolę wzorców umownych. Kontrola incydentalna wzorców polega na kontroli treści umowy zaczerpniętej z wzorca. Kontrola abstrakcyjna, o jaką chodzi w sprawie, polega na kontroli wzorca jako takiego, w oderwaniu od konkretnej umowy, której wzorzec dotyczy (uchwała z dnia 19 grudnia 2003 r., III CZP 95/03, OSNC 2005 nr 2, poz. 25). W przypadku kontroli abstrakcyjnej ocenie podlega treść postanowienia wzorca, a nie sposób jego wykorzystania, czy też powszechność występowania tego postanowienia w analogicznych wzorcach umowy firm konkurencyjnych. Ma ona charakter prewencyjnej ochrony sądowej. W ramach kontroli abstrakcyjnej

wyłączone jest stosowanie art. 385 § 2 zd. drugie k.c. Te kwestie są wyraźnie pomijane przez skarżącą, która w odniesieniu do niemal każdego zarzutu powołuje się na swoją praktykę kontraktową, mającą - w ocenie skarżącej - łagodzić ewentualny negatywny charakter poszczególnych klauzul wzorca.

Trzeba też zaznaczyć, że praktyka kontraktowa to kategoria płynna. Jej zmienność jest nieuchwytna z perspektywy kontroli sądowej odnoszącej się do momentu wyrokowania, z uwzględnieniem art. 385² k.c. Tak więc nadmierne uwzględnianie bieżącej praktyki kontraktowej wyłączałoby ochronę konsumenta w związku ze stosowaniem danego wzorca umowy w przyszłości. Wreszcie, każde niekorzystne dla konsumenta postanowienie wzorca, nawet nie wykorzystywane przez profesjonalistę, wpływa negatywnie na sytuację kontraktową konsumenta. Stanowi element nacisku na konsumenta, skłaniając go do zachowań leżących w interesie drugiej strony umowy.

Przechodząc do oceny zarzutów z podstawy z art. 398³§1 pkt 2 k.p.c. należy zauważyć, iż stosownie do treści tego przepisu skargę kasacyjną strona może oprzeć na naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Istota zarzutów skarżącej oparta na tej podstawie kasacyjnej sprowadza się do twierdzenia, że Sąd Apelacyjny nie wydał postanowienia dowodowego w przedmiocie dopuszczenia dowodu z dokumentów bliżej opisanych w skardze, jak i nie uwzględnił wnioskowanych dowodów.

Skarżąca pomija, że Sąd Apelacyjny w sposób dostatecznie pewny określił materiał dowodowy mogący stanowić podstawę merytorycznego orzekania. Tym samym, już z tej przyczyny zarzucane zaniechanie wydania postanowienia dowodowego nie miało wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. Nie jest też trafny zarzut naruszenia art. 227 k.p.c. Jak wskazano kontrola sądowa wzorców umowy ma charakter abstrakcyjny, koncentruje się na treści wzorca, zaś postępowanie jego proponenta, co do zasady nie ma znaczenia dla oceny prawnej. Stąd też wnioski dowodowe skarżącej opisane w skardze, zmierzające do wykazania tych okoliczności, nie miały znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

Przechodząc z kolei do oceny zarzutów naruszenia prawa materialnego godzi się nadto zauważyć, że art. 479³⁶ k.p.c. ogranicza się jedynie do wskazania

właściwości Sądu Okręgowego - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w "sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone". W świetle literalnej wykładni art. 385¹ k.c. należy stwierdzić, że nie czynią tego również przepisy Kodeksu cywilnego. Przepis ten dotyczy bowiem postanowień umowy, a nie postanowień wzorca (o którym mowa we wcześniejszych przepisach Kodeksu cywilnego). Konieczna jest zatem rozszerzająca, funkcjonalna wykładnia art. 385¹ k.c. w celu sformułowania materialnych kryteriów oceny abuzywności postanowień wzorca umowy. Nieuzgodnione indywidualnie postanowienie umowy w rozumieniu art. 385¹ k.c. jest bowiem zaczerpnięte przez przedsiębiorcę z wzorca umowy. Abstrakcyjna ocena abuzywności postanowienia wzorca powinna zatem uwzględniać dwa kryteria wskazane w art. 385¹ k.c. Oznacza to, że za niedozwolone może być uznane postanowienie wzorca umowy, które kształtuje prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne), co nie dotyczy postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny (tak SN w wyroku z dnia 19 marca 2007 r., III SK 21/06, OSNP 2008, nr 11-12, poz. 181, por. także wyrok SN z dnia: 6 kwietnia 2004 r., I CK 472/03 nie publ., 6 października 2004 r., I CK 162/04, nie publ., 13 lipca 2005 r., I CK 832/04, nie publ., 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, nie publ., 27 października 2006 r., I CSK 173/06, nie publ., 14 kwietnia 2009 r., III SK 37/08, nie publ., 4 marca 2010 r., I CSK 404/09 nie publ.).

W świetle powyższego nie jest trafny zarzut naruszenia przepisów wskazanych na wstępie pod punktem pierwszym przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy zastrzegające na rzecz skarżącej prawo dochodzenia odsetek oraz jednorazowych opłat zgodnie ze stawkami określonymi w cenniku. Sąd Apelacyjny zasadnie przyjął, że takie postanowienie może być interpretowane jako klauzula rozszerzająca odpowiedzialność odszkodowawczą konsumenta, co rażąco narusza jego interesy. Skarżąca bowiem zastrzega sobie prawo pobierania dodatkowych opłat bez potrzeby wykazywania szkody oraz związku przyczynowego między szkodą a niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem zobowiązania przez konsumenta.

Nie jest też trafny zarzut naruszenia przepisów wskazanych na wstępie pod punktem drugim i trzecim przez uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy zastrzegające na rzecz skarżącej prawo zawieszenia części bądź wszelkich usług świadczonych na rzecz konsumenta, jak też prawo rozwiązania umowy ze skutkiem natychmiastowym.

Rację ma skarżąca kiedy twierdzi, że co do zasady ma prawo wprowadzać do treści wzorca postanowienia umowne, które chronią jej słuszny interes na wypadek nierzetelnego zachowania klienta. Skarżąca jednakże pomija, że konstrukcja przez nią zastosowana jest jednostronna, gdyż przerzuca wszystkie ryzyka kontraktowe na konsumenta i naraża go na dodatkowe, nieuzasadnione koszty. Prawo do zawieszenia świadczenia usług, a w konsekwencji również prawo do rozwiązania umowy, jest zastrzeżone w razie przekroczenia przez konsumenta daty płatności wskazanej na fakturze. Oznacza to, w powiązaniu z innymi postanowieniami wzorca, że skutek następuje niezależnie od tego czy i kiedy konsument otrzymał fakturę. Poza tym, z zawieszeniem świadczenia usług nie zostało powiązane żadne postanowienie umowne dotyczące zmniejszenia opłaty abonamentowej uiszczanej przez konsumenta, z uwagi na brak świadczenia pozwanej. Omawiana klauzula nie różnicuje sytuacji prawnej konsumentów z uwagi na przyczyny, dla których nie uiszcili należności w terminie. W szczególności, pomija sytuację gdy konsument kwestionuje wysokość żądanej opłaty. Wreszcie, jak trafnie podkreślił Sąd Apelacyjny, kwestionowane postanowienia odwołują się do „umowy lub umów”, a więc uzasadniają realizację opisanych instrumentów kontraktowych nawet w razie należytego wykonania zobowiązania przez konsumenta, jeżeli określone zachowanie konsumenta nastąpiło w związku z innym stosunkiem kontraktowym łączącym strony.

Bezzasadne okazały się zarzuty naruszenia przepisów wskazanych na wstępie pod punktem czwartym i piątym przez uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy zastrzegające na rzecz skarżącej dodatkowe opłaty, które ma ponosić konsument. Zarzuty te odnoszą się do materii szczególnie istotnej z perspektywy sądowej kontroli abuzywności postanowień wzorca.

Warto zauważyć, że często podnosi się, co czyni także skarżąca, iż takie opłaty są „ekwiwalentne”, gdyż mają na celu jedynie zwrot kosztów poniesionych przez profesjonalistę w związku z określoną sytuacją. Taka argumentacja zwykle nie jest trafna, gdyż żądanie opłat pojawia się w związku z zachowaniami konsumentów, które powinny być uwzględniane w ramach ogólnej kalkulacji zysków i strat związanych z danym stosunkiem umownym. Tym samym, koszty poniesione przez profesjonalistę powinny być uwzględnione w cenie usługi. Zastrzeżenie wówczas dalszych opłat stanowi zatem dodatkowy i nieuzasadniony zysk dla profesjonalisty.

Na koniec, nie podlegał uwzględnieniu zarzut naruszenia przepisów wskazanych na wstępie pod punktem szóstym przez uznanie za niedozwolone postanowienie wzorca umowy stwierdzające, że operator świadczy usługi w zakresie istniejących możliwości technicznych, zaś mapa zasięgu sieci ma charakter orientacyjny. Odnosząc się do tego zarzutu należy wskazać, że dostrzegalne są szczególne właściwości techniczne usług świadczonych przez skarżącą. Zasadne jest zatem poszukiwanie przez skarżącą instrumentów kontraktowych chroniących jej słuszny interes przed nadmiernymi i nieuzasadnionymi oczekiwaniami konsumentów. Jednak stosowanie takich instrumentów kontraktowych musi respektować potrzebę równej ochrony interesów stron i tym samym możliwie równomiernie rozkładać ryzyka związane z charakterem świadczenia. Postanowienie wzorca będące przedmiotem oceny nie spełnia tego warunku. Skarżąca w zasadzie całość ryzyka związanego z technicznymi ograniczeniami swojego świadczenia przerzuca na konsumenta. Sama treść świadczenia została określona w sposób skrajnie nieprecyzyjny, skoro mapa zasięgu sieci ma charakter orientacyjny, a jednocześnie pozwana zastrzega sobie prawo do jego modyfikacji. Tym samym konsument nie uzyskuje rzetelnej informacji o usłudze, zaś skarżąca uzyskuje możliwość każdorazowego uchylecia się od odpowiedzialności z tytułu niedostarczenia usługi, w dodatku bez odpowiedniego zmniejszenia świadczenia spełnianego w zamian przez konsumenta czy też zastrzeżenia na jego rzecz innych adekwatnych instrumentów kontraktowych. Taka regulacja nie stwarza też impulsu dla pozwanej, skłaniającego

ją do poprawy jakości świadczenia, skoro koszt tej sytuacji został przerzucony na konsumenta.

Z tych przyczyn orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).